

ШАПОВА́Л Микита Юхимович (псевдоніми і криптоніми: М. Сріблянський, М. Шаповалов, М. Бутенко, Понурий, М. С., М. Ш.; 26. 05(07. 06). 1882, с. Серебрянка Бахмутського пов. Катеринославської губ., нині Бахмутського р-ну Донецької обл. — 25. 02. 1932, м-ко Ржевнице поблизу Праги) — громадсько-політичний діяч, публіцист, соціолог, письменник. Брат *М. Шаповала*. Закінчив Новоглухівську лісову школу (нині м. Кремінна Сіверськодонецького р-ну Луганської обл., 1900), Чугуївське піхотне юнкерське училище (нині Харківська обл., 1906), навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету (1907—08). У 1902 вступив до нелегальної групи українських есерів, від 1904 проводив революційну агітацію у російській армії. 1906 заарештований, однак за відсутністю доказів виправданий судом. 1909—14 — засновник, співредактор і провідний публіцист літературного та громадсько-політичного журналу модерністського напрямку «Українська хата» (Київ). Був відданий ідеям повної соціальної та національної емансипації України, як і М. Драгоманов (див. *Драгоманови*) єдиним шляхом до неї бачив свідому політичну боротьбу і партійність, через які б вдалося досягнути не лише національну державу, а головне — розвинуте українське суспільство. У своїй публічній діяльності відстоював ідею прилучення України до модерної світової цивілізації та збереження й розвитку української ідентичності. Політичний і світоглядний радикалізм підштовхував Ш. і започатковану ним ідейно-політичну та літературно-мистецьку течію — «хатянство» (від назви журналу «Українська хата») — до гострої полеміки не лише з репрезентантами реакційно-шовіністичного імперських ідеології та режиму, а й українським народництвом старої формації. Засадами цього суспільно-політичного напрямку Ш. ви-

значив соціалізм, націоналізм, індивідуалізм. 1908—10 він сформулював провідну тезу — «українізація — значить гуманізація». Також обстоював конечність етичних принципів у суспільній практиці, від 1908 застерігав проти недемократичного характеру майбутньої української держави. Від 1911 працював лісничим у володіннях *М. Терещенка* у Чернігівській губ.; від 1914 керував Трубчевськими державними лісопромисловими підприємствами (Орловська губ., Росія). Після Лютневої революції 1917 — комісар Київського пов., член УЦР і її Малої ради, один із провідних діячів і член ЦК УПСР. Від травня 1918 — серед лідерів Центральної течії УПСР. Делегат Демократичної наради 1917 у Петрограді (нині Санкт-Петербург), того ж року обраний до складу Всеросійських і Українських Установчих зборів. Від жовтня 1917 — директор лісового департаменту Генерального секретарства земельних справ; у грудні 1917 — січні 1918 — Генеральний секретар пошт і телеграфів УНР. За гетьманату *П. Скоропадського* — один із організаторів і провідників Українського національного союзу. Разом із *В. Винниченком* очолив підготовку антигетьманського повстання 1918. У грудні 1918 — лютому 1919 — член Трудового конгресу, Міністр земельних справ УНР. Через політичні розбіжності залишив посаду та перейшов у фактичну опозицію до Директорії УНР і уряду ЗУНР. У квітні 1919 заарештований владою ЗУНР і висланий до Угорщини, від жовтня того ж року мешкав у Чехо-Словаччині. Для допомоги українським емігрантам і розвитку культурно-національної праці за сприяння уряду Чехо-Словаччини та президента *Т. Масарика* організував і очолив у Празі Український громадський комітет, що за час свого існування (1921—25) заснував і забезпечив функціонування українських навчальних і культурних закладів: Господарської академії, Педагогічного інституту імені М. Драгоманова, Реальної гімназії, Українського видавничого фонду, Музею-архіву та ін. 1924 організував і очолив Український інститут громадознавства (Український соціологічний інститут у Празі). Залишався послідовним і безкомпромісним супротивником більшовицької ідеології та режиму, через що 1921—22 відбувся його розрив із *М. Грушевським*. Займаючи революційно-соціалістичні позиції, разом із В. Винниченком намагався об'єднати ліві сили української еміграції навколо задекларованого ними Українського революційного союзу та громадсько-політичного журналу «Нова Україна» (1922—28 — його співредактор і співвидавець). Лідер Празької групи УПСР, голова Головного політичного комітету УПСР за кордоном (до 1932). Виступав опонентом Державного Центру УНР в екзилі — середовища *С. Петлюри* та радикальних

націоналістичних українських організацій. 1929 здобув докторат із соціології. Автор багатьох соціологічних, соціально-історіографічних, публіцистичних праць, а також поезій і нарисів. У рідному селі встановлено погруддя Ш., його ім'ям названо вулицю у м. Краматорськ Донецької обл.

Основні праці

Жертви громадської байдужості. К., 1910; Революційний соціалізм на Україні. Відень, 1921; Соціологія українського відродження. Прага, 1922; Військо і революція. Прага, 1923; Шлях визволення. Прага, 1923; Місто і село. Прага, 1926; Велика революція і Українська визвольна програма. Прага, 1927; Загальна соціологія. Прага, 1929; 1934; К., 1996; Ляхоманія. Наша доба: Соціально-політичний нарис. Прага, 1931; Система суспільних наук і соціографія (народознавство). Прага,

1932.

Рекомендована література

1. Гомзин Б. Микита Шаповал. Л., 1932;
2. Шаповал Микита. Схема життєпису (автобіографічний шкіц). Новий Йорк, 1956;
3. Волович В., Юренко О. Видатний політичний діяч України, фундатор вітчизняної соціології Микита Юхимович Шаповал // Шаповал М. Загальна соціологія. К., 1996;
4. Миронець Н. Микита Шаповал про національне відродження та державність // Закордонне українство і Донеччина: вчора, сьогодні, завтра: Мат. наук.-практ. конф. Д., 2008.

О. П. Юренко

Бібліографічний опис:

Шаповал Микита Юхимович / О. П. Юренко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-888017>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).